

הַשִּׁבְעָה

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGÉNEK LAPJA

80 éve szabadította fel a Vörös Hadsereg a gettót

Nem azért jöttek, hogy felszabadítsanak – de felszabadítottak, nem azért jöttek, hogy elhozzák nekünk az életet – de elhozták. Idén már nyolcvan éve emléke-

szert a túlélőknél hitelesebben és meghatóbban senki nem tudja átadni ezeknek a borzalmas időknek a hangulatát.

Mivel hála a Teremtőnek, abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy közöttünk vannak, így a hiteles visszaemlékezés lehetőségét átadnám majd nekik.

Nem feledhetjük – folytatta Mester Tamás –, hogy az emlékezés nem csupán a múlt feldolgozásáról szól, hanem arról is, hogy tanuljunk belőle. A gyűlölet, a diszkrimináció és az antiszemitizmus nem tűntek el a világból. Nekünk, akik ma itt állunk, kötelességünk szembeszállni ezekkel az erőkkel és megőrizni az emberség és az igazság értékeit.

Az évtizedek során – emelte ki a szónok – volt, amire fel tudunk készülni, és olyan is, ami váratlanul ért bennünket. Egyvalamit azonban biztosan nem gondoltunk: hogy lesz majd olyan időszak, amikor nyugat-európai, tengerentúli hittestvéreink bennünket fognak irigyelni, amiért békében, biztonságban létezhetünk zsidó hitünk teljes megélésével itt, a sokszor lenézett Közép-Kelet-Európában. Igen, jelenkorunk fon-



Fekete László: magyar himnusz, Shai Abramson: Hatikva

zunk és emlékeztetünk. A túlélők száma egyre fogy. Mi, a másodgeneráció is hetven éven felüliek vagyunk.

A Szálasi-kormány idején a fővárosi zsidóság jelentős részének elkülönítésére létrehozott kényszerlakhely volt a gettó. A rendelet 1944. november 29-én lépett érvénybe Budapest 7. kerületében.

Sok ezren haltak meg az ellátatlanság, az éhezés, az ivóvízhiány, a rettegés és a gyakran rájuk törő fasiszták bántalmazásai következtében. Utóbbival szemben a gettórendszert is tehetetlen volt.

December elején harminchéromezer zsidót – köztük sok ezer gyermeket – érintett mindez.

1945. január 17-én a szovjet Vörös Hadsereg alakulatai vetettek véget a szenvedésnek.

A Klauzál téren több mint háromezer temetetlen, sok esetben azonosíthatatlan holttest hevert.

Szakraális és szekuláris megemlékezés

A Dohány utcai zsinagóga padosorai megteltek. Elöl foglalt helyet – a teljesség igénye nélkül – a miniszterelnök-helyettes, számos ország nagykövete, államtitkárok, a főpolgármester és a kerületek első emberei, frakcióvezetők, egyházi tisztviselők, rabbik és kántorok.

A narrátor **Dénes Tamás** volt, aki egyúttal a tolmács szerepét is betöltötte.

Elsőként **Fekete László**, a Dohány utcai zsinagóga főkántora a magyar himnuszt énekelte el, majd **Shai Abramson**, az Izraeli Védelmi Erők főkántora a Hatikvát.

Ezután **Mester Tamás**, a BZSH elnöke, a Mazsihisz alelnöke lépett a mikrofonhoz. Nagy tisztelettel üdvözölte a holokauszt túlélőket, a zsinagóga padosoraiban ülő prominenseket, és természetesen az esemény összes résztvevőjét.

telettel adózunk azok előtt, akik túléltek, tanúságot téve az emberi kitartás, a bátorság és az élni akarás erejéről. A budapesti gettó, amelyet 1944 novemberében hoztak létre, nem kizárólag a fizikai elzárást jelentette, hanem egy olyan helyet, ahol az emberi méltóságot, szabadságot és reményt próbálták megsemmisíteni. A gettó felszabadulása 1945. január 18-án nemcsak a falak lerombolását jelentette, hanem egy reménysugár megjelenését egy olyan világban, amelyet a gyűlölet és az erőszak évekig uralt. Azon a napon nem csak életet menekültek meg: megszületett az ígéret is, hogy soha többé nem engedhetjük, hogy az embertelenség és a kirekesztés ilyen mértékben uralkodjon.

Emlékezzünk az áldozatokra, akiknek az életét elragadta a holokauszt, és akik nem térhettek vissza szeretteikhez. De azokra is, akik túléltek, és megőrizték történeteiket. Az ő tanúságtételük a mi felelősségünk, hogy továbbadjuk az emlékezést a jövő generációinak.

A Budapesti Zsidó Hitközség elnökeként ötödik éve ér az a megtiszteltetés, hogy beszédet mondhatok az emlékezőknek. Volt már történelmi áttekintés, aktuális közéleti okfejtés, személyes visszaemlékezés. Több oldalról próbáltam megközelíteni a témát, de véleményem



Avi Nir-Feldklein



Semjén Zsolt: Zéró tolerancia az antiszemitizmussal szemben

tos eredménye ez, a magyar kormányzat következetes politikájának köszönhetően, mint ahogy az is, hogy nem engedi megtelepedni a fundamentalista, radikális iszlám híveit hazánkban.

Nem biztos – tette hozzá a BZSH elnöke –, hogy egy ilyen megemlékezés, mint amelynek most részesei vagyunk, megtörténhet ma Euró-

A teljes siker az összes túszt kiszabadítása lesz

A Mazsihisz közleménye

A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége a 2023. október 7-i terrortámadás óta feszült figyelemmel követi a Hamász palesztin terrrorszervezet által elrabolt túsok sorsát, zsinagógáinkban rendszeresen imádkozunk értük, és a rendelkezésünkre álló eszközökkel segítjük a megtámadott izraeli közösségeket.

A Mazsihisz tehát üdvözli, hogy 467 nappal a támadás után Izrael és a Hamász között ma létrejött az első olyan megállapodás, amely kézzelfogható eredménnyel kecsegtet az embertelen körülmények között fogva tartott túsok kiszabadítására és a hosszú hónapok óta zajló harcok szüneteltetésére.

A megegyezés szerint a Hamász első körben 33 túszt enged szabadon, holott az izraeli kormány értesülései szerint összesen 98 túszt szabadon bocsátásáról szól, a Mazsihisz szerint teljes sikerrel majd csak akkor lehet beszélni, ha a terrrorszervezet nem szegi meg a tűzszünetet, továbbá kivétel nélkül minden egyes túszt hazatér a családjához.

Dr. Grósz Andor,
a Mazsihisz elnöke



Mester Tamás

pa nyugati felén, mindenfajta atrocitástól, spontán gyűlöletakcióktól mentesen. Sajnos a történelem folyamatos részbeni ismétlődése okán azzal is együtt kellett élnünk, hogy a január 18-i emlékezéseket átszövi az adott kor aktuális aggodalma izraeli hittestvéreinkért: 1948, 1956, 1967, 1973, 1982, és végezetül

embermentőket is. Emlékük legyen áldott!

Másfelől kétségbe soha nem vonható aspektusa a budapesti gettó felszabadulásának, hogy a gettót a szovjet Vörös Hadsereg szabadította fel! A Vörös Hadsereg katonái hozták el az élet lehetőségét a gettóban szenvedő fővárosi zsidóság számára. Ne feledjék: ha a Vörös Hadsereg nem vagy csak jóval később éri el a gettó területét, akkor ma mi sem ülhettünk ezen ódon padrokokban! Bár a történelmi események összetettek és olykor ellentmondásosak, itt és most nyomatékosítanunk kell, hogy e katonák közbelépése emberek tízezeinek életét mentette meg. Örök hála a hősöknek!

És hogy a szavakat tettek is kövessék, hálánk és a mártírok iránt érzett fájalmunk mementőjeként közvetlenül a megemlékezést követően új emléktáblát avatunk a Wesselényi utcában.

Befejezve beszédét, a szónok közzönetet mondott mindazoknak, akik eljöttek, hogy együtt emlékezzünk és közösen vállaljuk a felelősséget azért, hogy az áldozatok emléke örökre velünk maradjon.

Az emlékezés fájdalma ne gyengítsen, hanem erősítsen bennünket, hogy a jövőt igazságosabbá és emberségesebbé tegyük! A mai nap és ez az óra az emlékezésé!

Elmondjuk imáinkat, letesszük az emlékezés köveit. Emlékezzünk néma főhajrással a budapesti gettó mártírjaira, családtagjainkra, barátainkra, ismerőseinkre! A fővárosi harcok civil áldozataira és a náciizmus ellen harcoló hős katonákra! Zichroná livráchá – Emlékük legyen áldott!

Köszönöm megtisztelő figyelmüket! Sálom.

A második emlékező **dr. Semjén Zsolt** nemzetpolitikáért, nemzeti-ségpolitikáért, egyházpolitikáért és egyházdiploáciáért felelős miniszter, miniszterelnök-helyettes volt, aki Magyarország kormánya nevében szólt.

Hazánkban ma biztonságban élhetnek a zsidó közösség tagjai, Magyarország Európa egyik legbiztonságosabb helye. Itt nem kell félnie annak, aki kipában sétál az utcán, az

(Folytatás a 2. oldalon)



A világ mint akarat és képzet

Elgondolkodtak már azon, hogy mi is a világ, mi az, ami körülvesz bennünket? Van önmagában létező valóság, vagy minden pusztán a tudatunkban megjelenő képzet? Lehet-e egyáltalán a kérdés összefüggésén túllépni? Megtudható valami erről a valóságról, vagy csak annyi, amennyi a tudatomban számomra és csak számomra megjelenik? Ilyen értelemben a fájdalom sem létezik önmagában, a fájdalom nem más, mint tudatunk képzet-jelzése, hogy valami nincs rendben bennünk. Szenvedés sincs, az is képzet csupán, hogy tudatunk másra vágyott.

Ugyanígy vagyunk embertársainkkal való viszonyunkban is. Nem tudhatunk róluk többet, csak ami és ahogyan a tudatunkban megjelenik. Nem tudhatjuk, kik és mik ők önmagukban, önmaguk számára, a róluk alkotott képzetünktől függetlenül. Személyiségük nem önálló szubjektivitás, személyiségük csak képzetünkön belüli objektivitásként jelenik meg.

A kérdés eldönthetlenségén Schopenhauer filozófus talált egy rést: az embert önmagát, saját magát mint személyiséget. Az ember személyisége az egyetlen, ami önmaga számára nem csak képzet, hanem annál valamivel több is. Az ember tapasztalja önmagát belülről is, és ez a tapasztalás az akaratán keresztül nyilvánul meg. Az ember önmaga számára egyszerűen képzet és akarat. Így az ember számára megjelenő valóság „lényege” a benne vakon lobogó, megnyilvánulásra kész akarat.

Ennek illusztrálására nézzünk egy történetet a „valóság” észleléséről!

Történt, hogy a chászidok felkeresték rabbi Dov Ber ben Ávráhamot, a mezricsi mágidot (1704–1772). Faggatni kezdték:

Mester! Olvastuk: „Az embernek ugyanolyan hálásan kell megköszönnie a rosszat, mint a jót, és ugyanolyan örömmel kell azt fogadnia!” (Brácht 54–60) Mondd, Mester: hogyan értsük ezt?

Nézzetek – mondta a rabbi – a kérdésre hiteles választ csak Mesulám Zuszja (1718–1800), a hanapoli rabbi adhat számotokra. Menjete Hanapolba, töltsétek vele egy szombatot, és kérdezzétek őt!

Mit volt mit tenni, a chászidok fogták magukat és mentek Hanapolba, ahol a szombat délutáni tanítás alatt feltették ugyanazt a kérdést! Zuszja rabbi türelmesen végighallgatta őket, majd hangos nevetésben tört ki: Mondhatnám: jótól kérdezitek! Keressetek másvalakit rajtam kívül. Kérdezzetek mást, hiszen egész életemben velem soha semmi rossz nem történt.

A chászidok egymásra néztek, és némán távoztak, ugyanis tudták, hogy Zuszja rabbinak születésétől fogva élete minden percében csak bajban és szenvedésben volt része. Izmai fejtelenség maradtak, izületeinek korai kopása kínszenvedéssé tette minden lépését, minden mozdulatát.

Egy másik történet szintén Zuszja rabbiról, a valóság és akarat összefüggéséről szól!

Zuszja rabbinak minden testi baja és szenvedése ellenére szokása volt kísértelni a közeli erdei tisztásra, hogy esti imáját ott, Isten végtelen ege alatt mondhasse el. Történt egyszer, hogy a szokásosnál is gyengébbnek érezte magát. Minden mozdulatát elviselhetetlen fájdalom kísérte. Ennek ellenére fogta mankóit és vonszolta magát a városon kívüli szokott helyre, hogy egyedül lehessen Istennel. Ahogy haladt az úton, egy paraszttal találkozott, aki felborult szénásszekere mellett szomorkodott. Szemei felragyogtak, amint a rabbi a közelébe ért, és kérte: Segíts, rabbi, egyenesbe állítani felborult szekerem. A rabbi sajnálkozva mondta: Nézz rám, ember! Csöppnyi erőm sincsen. Alig bírom vonszolni magam. Nem látod, hogy nem tudok segíteni? A paraszt szomorú szemével mélyen a rabbi szemébe nézett, és azt mondta: Látja ám Isten! Tudnál te, csak nem akarsz! A rabbi ezt hallva, eldobta mankóit, odavánszorgott, és egymaga egyenesbe emelte a felborult szekeret.

Szerdóczy J. Ervin főrabbi

(Folytatás az 1. oldalról)



Sztanyiszlav Jevgenyij Arnoldovics orosz nagykövet a „Nagy Honvédő Háború 80” jubileumi érmet nyújtja át Lebovits Imre túlélőnek

itt élő zsidóság békésen gyakorolhatja vallását, aki pedig ellátogat ide, a zsidó kultúra egyedülálló mindennapjaiban nyerhet betekintést – hangsúlyozta Semjén Zsolt.

Így folytatta: A zsidó közösségek képviselőivel összefogva mindent megteszünk annak érdekében, hogy mindez így is maradjon. Az elmúlt évek során a kormány többször is világossá tette, hogy az antiszemitizmus minden formájával szemben zéró toleranciát érvényesít.

Majd megerősítve a fentieket,

hozzátette: Fontos kihangsúlyozni, hogy ténylegesen minden formájával szemben, hiszen több irányból és módon megnyilvánulhat.

A narrátor Avi Nir-Feldkleint, Izrael Állam Nagykövetségének megbízott misszióvezetőjét hívta a mikrofonhoz, aki beszélt országa megváltozott helyzetéről, a két órával ezelőtti sikeres tűzszünetről, a tűzok áradásának megkezdéséről. Szólt hazánk nyolc évtizeddel korábbi rettenetes történéseiről, megköszönve kormányunknak azt a bé-



Frölich Róbert: Kétféle tűz van

két, nyugalmat, amiben itt a zsidók élhetnek. Majd feltette a kérdést: Hol a legnehezebb zsidónak lenni?

Következett a BZSH meghívására erre az alkalomra hazánkba érkezett Shai Abramson főkántor, az Izraeli Védelmi Erők ezredese, aki fantasztikusan énekelt az Ávinu Sebásámájim, az Es brennt és a Vöhi seámdá dalokat.

Utána a kivetítőn egy holokauszt-túlélőkkel (Salgó Vera, Spieler Marietta és Fedrid Gábor) készített rövid dokumentumfilm következett, előtte a narrátor elmondta: Önök nemcsak tanúi a történelemnek, hanem élő lelkiismeretei is. Köszönjük, hogy itt vannak velünk, és hogy életükkel példát mutatnak mindannyiunk számára. Mester Tamás óriási virágcsokrokkal kedveskedett a filmen látható idős embe-
reknek.

Zucker Immanuel főkántor az Áni máámin imát recitálta, őt követte Shai Abramson, aki a Bring them home, a Prayer for the IDF, valamint a Halleluja dalokat adta elő. Fekete László főkántor a 116. zsol-tárból énekelt részletet.

Frölich Róbert országos főrabbi a beszédét így indította: Tegnap azt a részt olvastuk fel a Tórából, amikor Mózes találkozik Istennel. Különleges csodára lesz figyelmes, látja, hogy egy bokor nagy lánggal ég, és nem hamvad el. A mai megemlékezésnek duplán is ez lehet a mottója: az a bokor lánggal ég, és sehogyan nem akar elhamvadni. Az első találkozás zsidó és tűz között. S ki tudja, hogy Mózes ez az élmény mennyire ragadta meg, de hogy valamilyen kötődés kialakult, az biztos. Innen a zsidóság átlényegül a kis bozóttá, állandóan ég. S nem azért, hogy maga körül mindent felperzsessen, nem azért, hogy

a földet feketére fesse, hanem, hogy fényt sugározzon, meleget adjon. A Tóra lángját őrizze, a humanizmus, a judaizmus fényét terjeszse, s ebben nem lehet elhamvadni. Ez egy olyan küldetés, ami mindig táplálja önmagát, de soha nem pusztítja el.

Majd jön egy másik tűz... milyen tűz ez? Más, mint a régi. Nem erdőn termett, a mélység dobta ki. Kiss József látnoki szavakkal fogalmazta meg azt a másik tüzet, amely szembe fordult a zsidóság lángjával. Az emberi ösztönök mélye, az aljasság,



A magyar, angol, héber és orosz nyelvű emléktábla leleplezése

a gonoszság, a gyűlölet, a feneketlen féltékenység dobta ki.

Mi, zsidók, kétezer éven át tanulunk, hogy melegíthessünk, fényt adjunk, s akkor jött a másik tűz, ami égetett, nem világított, hanem pusztított. S mi voltunk az áldozatai.

A túlélőkről vetített filmben két fontos mondat is elhangzott. Az egyik: *Ez velünk nem történhet meg.* Többek között ezért vagyunk ma itt,

mert szüleink, nagyszüleink, akik át- és túlélték, és azok is, akik nem, szintén ezt hitték... Azt, hogy Európa biztonságos szegletében vannak, ez Magyarország, itt ez nem történhet meg. Máshol igen, de itt? Semmi bajunk nem lehet: hoztak törvényeket, nem baj, betartjuk. Mi itt biztonságban vagyunk. Nem voltak...

Ha mást nem, két évezred során azt megtanulhattuk, hogy minden relatív, s zsidónak lenni nem életbiztosítás.

A másik mondat az egyik túlélő szomszédasszonyának reakcióját idézi meg a sárgaborsó-főzelék kapcsán: *Az nem is lehetett olyan szörnyű.*

Nyolcvan év telt el, ennyi évtized alatt sem sikerült a társadalommal megértetni, hogy DE IGEN, szörnyű volt.

Zárásként a Kertész Imre Nobel-díjas író regényéből készült film egyik jelenetét említette a főrabbi. A haláltábor túlélő főhős, még gyermekként hazatérve, leszáll a vonatról, s valaki odalép hozzá. Onnan jött? – kérdezi az idegen. – Látta a gázkamrákat? – Nem, feleli a fiú...

Szóval nem látta! Mi láttuk teljes valóságában, és láttuk, tudjuk, amit okozott.

Nem az erdőn termett, a mélység

dobta ki – írta Kiss József, s ez a mélység mindig fel fogja tenni a kérdést: Szóval nem láttad?!

Ezért kell nekünk évről évre összegyűlni és elmondani: IGEN, ez történt velünk.

Végezetül Fekete László főkántor a Kél málé ráchámimot, majd a főrabbi és a jelenlévők a Kádist imádkozták.

Gál Juli



Túlélők

Szentgyörgyi Ákos felvételei

Hitközségi Hírek

A Frankel-zsinagóga liturgikus textíliáinak felújítása



A Frankel-zsinagógának jelentős számú liturgikus textíliája van, melyek fontos kultúrtörténeti, szakrális művészeti értéket képviselnek. Sok közülük az alapítás óta szolgálja a közösséget. A templomot 1888. augusztus 8-án adták át, ekkor búcsúztak több mint százéves elődjétől. Vannak olyan textíliák, melyek még ebből az időből, az 1700-as évekből származnak. A szőttesek között található páróheszek, tóratakarók, bima- és sulchánterítők, ámudterítők, hüpe stb.

Az Örökkévaló kegyelméből számos textília átvészelt a vérzivataros idők. Természetesen a használat és az idő kikezdte, rongálta a csodálatos darabokat. A Frankel-zsinagóga közössége támogatja azt a tervet, hogy ne hagyjuk veszni értékeinket, kezdjük felújítási, restaurálási projektbe, melynek célja, hogy megőrizzük a számunkra és az egyetemes zsidóság számára is fontos liturgikus és kultúrtörténeti tárgyakat. Megtálaltuk azokat a személyeket, akik ebben a fontos munkában segítségünkre lesznek. **Tímár Éva** textilművész és restaurátor komoly tapasztalattal rendelkezik ezen a területen. Munkatársaival ő újította fel az OR-ZSE liturgikus textíliáit. Az igen nagy munka emlékeztet kiállításra zárult. **Jávor István** fotóművész és dokumentumfilm készítő már többször bizonyította fantasztikus érzékenységét és elhivatottságát a judaisztikai dokumentáció területén is.

Elsőként egy ámudterítő és a hüpe felújítására került sor. A hüpe különleges történettel és jelentőséggel bír: átvészelt a soát, és a vészorszak utáni első magyarországi házzenén, rabbink édesanyjának és édesapjának esküvőjén szolgált. E hüpe alatt tartották **dr. Veró Tamás** és **Bán Linda** házzenéjét is. Folyamatosan használatban volt, és reméljük, lesz is. A felújítás utáni héten máris újra szükségünk volt rá, hogy közösségünk egyik kedves házaspárja alatta erősíthesse meg esküvői fogadalmát.

Célunk a liturgikus textíliák restaurálása. Ezt követően kiállítászt szeretnénk rendezni a felújított anyagból, és a folyamatot egy művészettörténeti könyvben kívánjuk dokumentálni. Textíliáink felújítását a



Frankel Zsinagóga Alapítvány szervezi és támogatja. Kérjük, amennyiben megeheti, járuljon hozzá a projekt megvalósításához. A Frankel Zsinagóga Alapítvány számlaszáma:

11600006-00000000-98071801. Támogatóink neve a tervezett könyvben kívánság szerint megjelenik.

Dr. Veró Tamás
Dr. Kivovics Péter

Régi fényükben ragyognak a nagykőrösi zsinagóga belső kőtáblái

A majd százéves nagykőrösi zsinagóga épületének tetején a Tízparancsolat ígét tartalmazó márványtáblák az egész városnak mutatják, hogy ez az épület a Tóra szellemében működik.

A templom építői nemcsak az oromzatra, hanem a frígyszekrény fölé is elhelyeztek két márványtáblát az ígékkel. A táblákat két oldalról oroszlánok tartják, az aranyszínű korong és a sugarak pedig a napot stilizálják alattuk.

Sajnos az elmúlt évtizedek során a kőtáblák és az oroszlánok festése nagyon megkopott, és a felettük lévő héber felirat is hiányossá vált, hiszen 1956-ban rosszindulatú gyűlölettel vezetett személyek belőttek a zsinagógába.

Most fiuk bár micvójára **Benedek Zsolt** és neje, **dr. Feldmájer Györgyi** felújították ezeket a díszeket. A rendkívül aprólékos munkát **Csala Ildikó** restaurátor és **Fekete László** grafikusművész végezte el.

A komoly szakértelmet követelő helyreállítás az elhasznált felületek megtisztításával kezdtek, majd a hiányzó részeket aranylapokkal pó-

Korszakos könyvbemutató: tanulni a neológiától



Kácsor Zsolt, Zeitler Ádám, Toronyi Zsuzsa, Darvas István és Szerb Gábor
Forrás: Radnóti Zoltán főrabbi/Facebook

Két, minden zsidó közösség számára egyformán fontos ajándékot kaptunk Darvas István főrabbitól, Toronyi Zsuzsa múzeumigazgatótól, Kácsor Zsolt írótól és Szerb Gábor üzletembertől: Lord Jonathan Sacks tórákommentárjainak első kötetét és egy kivételes hetiszakasz-értelmező kiadványt – írja a kettős könyvbemutatóról a Bét Orim Facebook-oldala.

A Darvas rabbi vezette T12 Tanház két kiadványát mutatta be a Goldmark Teremben a fentebbi négyes, **Zeitler Ádám** rabbi hallgató kérdezte őket.

Lord Jonathan Sacks rabbi kommentárjai alighanem a legnépszerűbb kortárs tóramagyarázatok, méltán: Sacks hallatlan erudícióval, ékesszólással, bölcsességgel tudta elevénné, modernné tenni a hagyományt, neki el lehet hinni, hogy minden aktuális kérdésünkre válaszol. A fordítás **Kácsor Zsolt** munkája, aki megemlítette a beszélgetés során, hogy **Vári Györgytől** hallott először Sacks írásmagyarázatairól.

A második könyv, amelyet szintén a T12 Tanház jelentetett meg, **Toronyi Zsuzsa** és Darvas István szép kiállítású közös kötete, amelyben Darvas rövid, mélyen a hagyományba ágyazott és mégis eredeti magyarázatait a Toronyi Zsuzsa által válogatott műtárgyak illusztrációi kommentálják, az írás és a zsidó tárgykultúra sajátosan zsidó egységét megteremtve, tanúsítva.

Megnyugtató és felvillanyozó, hogy Toronyi és Darvas is azt mondta, folytatják együttműködésüket a főima áldásainak kommentálásával, és Kácsor Zsolt is lefordítja a Tóra első könyvét tárgyaló Sacks-írások után a további négy könyv kommentárjait is.

A neológ szellemi élet reneszánszát, „a neológia újradefiniálását” ígérik ezek a vállalkozások, a T12 Tanház – és mások – további tevékenysége, és mind tanulhatunk majd mindebből.



olták, és a fehér, illetve kék alapszínt is újrafestették.

Most már mindenki láthatja, hogyan őrzik a hallgatag oroszlánok lábukkal támasztva a Tízparancsolat ígét, hogyan ragyog a stilizált

nap fénye a zsinagóga hívó közönségére. Az aranybetűkkel írt félköríves héber idézet pedig a 113. zsoltárból való: „Napkeltétől napnyugtáig dicsérve legyen az Örökkévaló neve.”

Nagy Fuvaros

A gettófelszabadítás évfordulójának délutánján hívek népes csoportja jelent meg a Nagy Fuvaros utcai zsinagógában, ahol **Streit Sándort**, a körzet elnökét köszöntötték 74. születésnapja alkalmából.

Fináli Gábor rabbi együttesének koncertje biztosította a hangulatot, és a közben elhangzó beszédek szinte mindegyike az elnök valláshoz való töretlen hűségét és a körzet „életben tartásának” biztosítását dicsérte. Reggel-este minjárt – időjárástól függetlenül, törzstagság és vendégek, családtagok, az ünnepelt csodálatos unokái határozzák meg a Nagy Fuvaros hírnevét.

Ezen a délutánon protokoll is volt. Megjelent és köszöntőt mondott **dr. Grósz Andor**, a Mazsihisz elnöke, **Mester Tamás**, a BZSH elnöke és a Mazsihisz alelnöke, valamint **Kardos Péter** főrabbi, akik a zsinagóga „veteránjaival” együtt ünnepelték a jeles napot.



Mester Tamás és Grósz Andor, mellettük Szenes Andrea

Strausz Éva felvétele

Fekete László főkantor a Héber Imre Klubban

„A kántor a zene nyelvén hozza közelebb az imát és a szent szövegeket a hívekhez.”

A Hegedűs-Csáky körzet Héber Imre Klubjában hangulatos délutáni program keretében nézhettük meg a Dohány utcai zsinagóga főkantoráról készített filmet.

Villányi András fotóművész feltett szándéka, hogy minél több dokumentumot, emléket készítsen a zsidó életről, megörökítse a történeteket, a személyiségeket, a művészetet az utókor számára. Ezért lett a producere a többi közt a *Kántorok* című öt részes sorozatnak, amely négy kántorról és egy orgonistáról szól (rendező **Fazekas Lajos**, operatőr-vágó **Nádorfi Lajos**, szerkesztő **Villányi Zsuzsanna**, hangmérnök **Belovári Tibor**).

A **Fekete László**t bemutató filmben a riporter szerepét **Benedek István Gábor**, BIG, a sokak által tisztelt és szeretett kiváló író, újságíró töltötte be, aki sajnos már két éve nincs közöttünk. De volt más különlegessége is a rendezvénynek, hiszen a főszereplő személyesen is megjelent a vetítésen, hogy beszélgesse a klub tagjaival, **Ádám Máriával**, a Goldmark Kórus vezetőjével és a film producerével.

Megtudhattuk, hogy Fekete László édesapjával gyermekkorától járt zsinagógába, és már kiskamaszként szeretett volna úgy énekelni, mint **Sándor László**, a Csáky (Hegedűs Gyula) utcai zsinagóga volt kántora. Akkor még mosolygott ezen az énektanárnője, de nem sokkal később kiderült, milyen hangja van, és próbálták bevonni az iskolai kórusokba. Ő azonban inkább a foci választotta.

A rabbiképzőben művelődéstörténet szakot végzett, a héber betűk művészetben betöltött szerepét tanulmányozta. Sokáig dolgozott az Artxnél, ahol kortárs művészzel foglalkozott. Fiatalkorában felajánlottak neki egy **Ámos Imre** grafikai sorozatot, amit akkor nem tudott megvásárolni. Néhány évvel később Ámos Imre özvegye megkérte, hogy énekeljen egy imát mártírhalált halt férjéért. **Anna Margit** művész nő köszönetképpen neki ajándékozta a képeket, amelyek a mai napig a szobája falán láthatók.

BIG kérdésére, hogy végül miként lett kántor, elmondta, kiváló emberek terelgették hivatása felé – elsősorban **Ádám Emil**. Tizennyolc éves volt, amikor a karnagy megkérdezte tőle: Mondd, fiam, sze-

retsz énekelni? Azután egyre többször kapott szólószerepet a kórusában. **Sztárai Márton** ismert nótáénekes, aki 60 évig megmaradt a Hegedűs Gyula utcai zsinagóga templomi kórusában, szintén engedelgette az útját.

„Apu azt mondta, bizonyítsd be magadnak, hogy énekes vagy. Apukám másod-unokatestvére szólóvezető énekes volt az Operában, ő beszélt rá a dalszínházi meghallgatásra.” Bár a kórus tenoristát keresett, a nagybácsi rábeszélte, hogy mégis menjen el. **Veszprémi András**, az Operaház titkára elvállalta a tanítását, baráti foglalkozott vele. **Szalay** karnagy beszélt rá, hogy a szólóstameghallgatásra is menjen el. Azonnal működési engedélyt kapott. Három évig játszott és énekelt a Népszínház társulatának operaelőadásiban.

Egyszer aztán hívta őt **Schöner Alfréd** főrabbi, hogy menjen hozzá a Síp utcába. Ekkor Fekete Lászlóknak eszébe jutottak **Ádám Emil** szavai, amelyeket 1979-ben mondott, amikor ő még nem is gondolt rá, hogy kántor lesz: ha majd eljön az ideje, Feketének kell a Dohány főkantorának lennie.

A néző betekinthez a főkantor magánéletébe, megtudja, hogy vesztette el gyönyörű pszichológus feleségét, aki igazi műza volt, ő maga is művész: attól kezdve, hogy nyugdíjba ment, ke-

rámiaozott. Szépséges alkotásai között egyre több időt tölt Fekete László. Láthatjuk egyetlen fiát is, aki judaisztikát tanult, de mivel örökölte édesapja tehetségét, ő is letette a kántorvizsgát. Nagy szeretettel beszélt nagybátyjáról, az ortodox főrabbi **Moshe Weiszról** és édesapjáról, akitől néhány dallamot is eltanult, főleg azért, hogy elmondhassa, ezt apukámtól tanultam.

A tehetségével érvényesülhetett volna bárhol külföldön, de a szüleit képtelen lett volna itt hagyni, mert akkor a zsinagógából nem együtt mentek volna haza.

A vetítés után arról folyt a beszélgetés, hogyan lehet átadni és megőrizni a hagyományt a kántorképzésben, és vajon sikerül-e a legfiatalabb nemzedéket bevonni a hitéletbe.

A fiatalok, a gyerekek hitéleti neveléséről többen is mondtak véleményt. **Gál Etelka**, a Héber Imre Klub vezetője arról számolt be, hogy a Scheiber Sándor-iskola kis elsősei már rendszeresen járnak zsinagógába, a jövő évi chanukkaünnepségen remélhetőleg már szerepelni is fognak.

Ádám Mária visszaemlékezett, hogy annak idején a gyerekek, ő maga is, ott szaladgáltak a felnőttek között a zsinagógában, így vált természetessé az odatartozásuk. Ez a hagyomány megváltozott, tudjuk, hogy generációk estek ki a vallásos életből.

Pedig a családok meghatározzák, milyen életet, hitéletet visznek tovább az utódok.

Akik ott voltak a találkozáson, arról is meggyőződhetek, hogy Fekete László nemcsak kiváló kántor, hanem kedves, szerény ember is, akiben nincs sem szakmai féltékenység, sem a fiatalok feletti szakos ítékezés. Elismerően beszélt tanítványairól, a leendő kántorokról, de a Lauder- és a Scheiber-iskola kórusáról is.

A hagyományok megőrzésének fontosságában teljes volt az összhang a résztvevők között. A különböző zsidó tematikájú rendezvényeken, fesztiválokon elő kellene venni a dokumentumokat, a meglévő hang- és képanyagot, hiszen megvannak, csak használni kellene őket. **Villányi András** és **Ádám Mária** egyetértettek abban, hogy az áldozatos kutatómunka eredményei, a kiváló művek és művészek, a hagyományok autentikus képviselői a jelenleginél sokkal nagyobb figyelmet érdemelnek.

Krausz Júlia



Strausz Éva felvétele

Kardos Péter főrabbi: A túléléshez morbid humor kellett

A közelmúltban **Kardos Péter főrabbi és főkantor, a Thököly úti zsinagóga rabbija, az Új Élet főszerkesztője volt a vendége annak a vetítésnek, amelyen a róla szóló portréfilmet nézhette meg a közönség a Hunyadi téri zsinagógában. Az ötrészes *Kántorok* című sorozat producere **Villányi András fotóművész volt.****

Ahogy korábban már megírtuk, **Villányi András** fotóművész producerként hozta létre azt az ötrészes portréfilmsorozatot, amely a legkiválóbb kántorokat mutatja be. Ezek az alkotások már a YouTube-on is láthatók, de egészen más élményt jelent a közönség előtti vetítés, különösen ha a főszereplő személyesen is megjelenik, és beszélgetni is lehet vele.

Legutóbb a Hunyadi téri zsinagóga klubjában láthattuk a **Kardos Péter** főrabbról és főkantorról, az **Új Élet** főszerkesztőjéről forgatott alkotást. (A rendező **Fazekas Lajos**, a riporter **Benedek István Gábor**, a hangmérnök **Belovári Tibor**, az operatőr-vágó **Nádorfi Lajos**, a szerkesztő **Villányi Zsuzsa** volt.) A film **Kardos Péter** nyolcvanadik születésnapja után készült. Azóta csaknem kilenc esztendő telt el. A főrabbi betöltötte 88. életévét, de az eltelt idő alatt nem változott.

Megtudtuk, hogy ortodox családban született és nevelkedett; kisfiú volt, amikor a holokausztban elveszítette édesapját. 1956-ban, az érettségi után egy dobozkészítő szövetkezetben dolgozott, amikor az utcán véletlenül összetalálkozott **Scheiber Sándorral**, az Országos Rabbiképző Intézet vezetőjével. Ő kérdezte meg, nem lenne-e kedve beiratkozni a rabbiképzőbe. Az első gondolata a nemleges válasz volt, mert egyáltalán nem kötődött a neológia ezen ágához, egyáltalán a neológiához. Azután elgondolkodott, mert abban az időben kapta meg a katonai behívóját, s nem szeretett volna bevonulni a hadseregbe. Az akkor érvényes jogszabály szerint ettől csak a nappali felsőfokú képzés menthette meg. Így mondott végül is igent.

A szemináriumba a legkülönbözőbb helyekről érkeztek hallgatók. A nagy tekintélyű, tudós igazgató, **Scheiber Sándor** meg akarta menteni

az intézményt, amelynek korábbi növendékei a forradalom leverése után szinte kivétel nélkül elhagyták az országot.

Én senkinek nem voltam a kedvenc tanítványa – emlékezett az ott töltött éveire **Kardos Péter**, amikor a riporter a tanáiról kérdezte. Sorra, név szerint felsorolta a testület tagjait, azokról is nagyon őszintén szólva, akik erősen beépültek a hatalomba. Szeretettel emlékezett a szóvicceiről is nevezetes **Richtmann Mózesre**, aki őt **Holló utcai arszlánnak** nevezte, mert egy szünetben ott fészülködött az ablaknál. A rabbiképző nagy előadótermének ablakai ugyanis a szemben levő ruhaipari vállalat próbaterméire néztek, ahol a csinosabb-

szet, a növények és az állatok érdekelték. És a lengyel nyelv – mondta a főrabbi.

Miért éppen a lengyel? Mert 1958-ban a nagybátyjával eljutott **Krakkóba**, ahol megismerkedett egy csinos lengyel lánnyal. Leveleztek, a lány lengyelül írt, **Kardos Péter** magyarul. Ez sokba került, mert minden egyes levelet az Országos Fordító Irodánál kellett lefordíttatnia. Azután egy újsághirdetésben meglátta, hogy a budapesti **Lengyel Kultúra** ingyenes nyelvtanfolyamot indít. Két év alatt úgy megtanult lengyelül, hogy jelentkezett idegenvezetőnek, és tíz évig magyarokat vezetett Lengyelországban és lengyeleket Magyarországon. Nagyon szerette ezt a mun-

Karácsony és hanuka ünnepe akkor is egybeesett. Éjfélkor kapott szót, jéghideg volt, mégis százezen hallgatták, az emberek akkor még kis gyertyákkal világítottak. Ő a hanukáról beszélt, a lobogó kis gyertyalángokról, amelyek az egykori zsidó hősökre emlékeztetnek. Majd a zsidó sírköveken olvasható felirat szavaival kért örök nyugalmat mindazoknak, akik életüket adták a szabadságért Romániában. Az egykori felvétel láttán is megrázó, ahogy a tömeg hallgatja a városok neveit az imában. Éjfélkor, egy jéghideg karácsonyi-hanukai éjszakán.

A másik felejthetetlen élmény a **II. János Pál** pápával való találkozása. A lengyel pápa 1991-ben jött először Magyarországra, és akkor találkozott a zsidó hitközség vezetőjével is. *Mivel a Síp utcában tudták, hogy beszélnek lengyelül, megbíztak a tolmácsolással, és lehetőséget kaptam, hogy lengyelül szóljak hozzá* – emlékezett.

Kardos Péter idézte a pápának **Szent István király Imre** herceghez szóló intelmeit, amelyekben megparancsolja, hogy a jövevényeket gyámloltsa és becsben tartsa, mert az egy nyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő... Majd elmondta, hogyan élt a zsidóság Magyarországon, és hogyan változott meg tragikusan a sorsa a törvénytelen törvények és a holokauszt következtében. Az akkori katolikus egyház nem ítélte el a zsidókkal való bánásmódot, pedig talán meg lehetett volna menteni az embereket, s nem pusztult volna el a Magyarországról elhurcolt százezrek a koncentrációs táborokban.

A filmen **Kardos Péter** felidézte **II. János Pál** és **Schweitzer József** beszélgetését. A pápa jiddisül idézett egy bölcs lengyelországi rabbi tanításaiból, **Schweitzer** professzor pedig latinul a keresztény hittudományból.

Emlékezetes, de távolról sem kedves élmény, amikor az akkori Jobbik képviselője 2012-ben a parlamentben listát követelt a zsidó képviselőkről. Eredetileg **Kardos Péter** is beszédet mondott volna a tiltakozó nagygyűlésen, de erre idő hiányában mégsem volt módja. Ezért a beszédét az **Új Életben** jelentette meg. Arról írt, hogy kénytelen volt hazudni a kórházban fekvő, 91 éves

Klári nénié, aki azt kérdezte tőle, igaz-e, hogy visszajöttek a nyilasok, és a parlamentben a zsidók összefrását követelték. A rabbi azt kérdezte **Klári** nénitől, lehetségesnek tartja-e, hogy mindez 2012-ben megtörténjen. És ezentúl kénytelen lesz minden **Klári** néniének hazudni...

Az **Új Élet** olyan fontos **Kardos Péter** számára, hogy ha valaki rossz szót szól rá, az olyan, mintha őt magát személyében sértené. Azt szokta mondani, hogy ha nem tetszik az **Új Élet**, akkor ma már több zsidó újság létezik, olvassák azokat. Ő maga 1973-ban kezdett dolgozni a szerkesztőségben, és 1991 óta a főszerkesztője.

A film készítésekor, 2016-ban ünnepezték feleségével az aranylakodalmukat, vagyis nemsokára hatvan éves házaspár lesznek. Lányuk tanár, fiuk szintén kántor, és a szerkesztőségi munkában is részt vesz. *Én a feleségemtől annyi gondoskodást, szeretetet és jószágot kaptam, mint soha senkitől. Hogy ő tőlem mit kapott, hát, hogy csak egyet mondjak, magas vérnyomást... – vallott családjáról a főrabbi.*

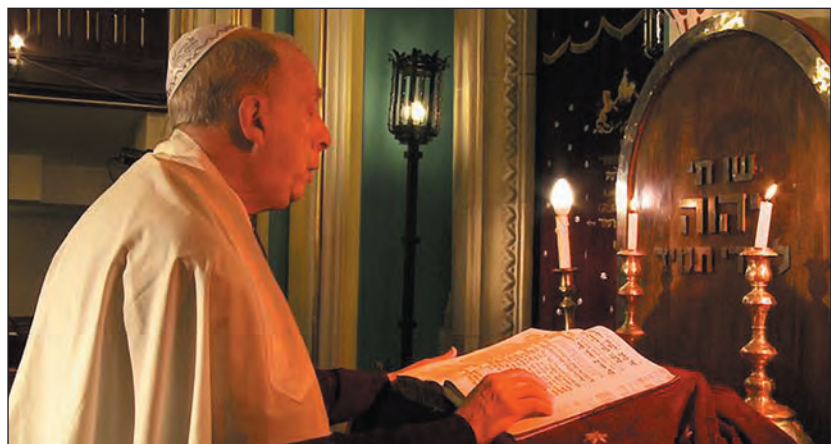
Végül arról is beszélt, hogy 44 (a film elkészülte óta már több mint 50) éve egy helyen, a zuglói templomban működik, valószínűleg egyetlen rabbi sem töltött ennyi időt egyazon zsinagógában. De ő nehezen viseli a változásokat, szereti a megszokott helyeket, körülményeket.

A film végén halljuk felcsendülni a főrabbi-főkantor hangját azt az imádságot, amelyet évtizedek óta a hagyományokhoz híven énekel az ő megszokott és szeretett zsinagógájában.

A vetítés után még jó ideig tartott a beszélgetés **Kardos Péterrel**, akiről köztudomású, milyen humorérzéke van, s ezúttal sem tagadta meg önmagát. Ahogy ő mondta, az angol vagy morbid humor kell, mindig is kellett a túléléshez. Ezért születtek viccek a legszörnyűbb időkben, a munkaszolgálatosok között is, ezért született a pesti humor, amely sokáig a zsidó humorral volt azonos.

A megrendítő film után mindenkinek jóleshetett a közvetlen eszmecsere, amelyben **Gál Juli** klubvezető és **Villányi András** producer is szerepet vállalt.

Krausz Júlia



Egy képkocka a filmből

nál csinosabb manókenek öltöztek. A szeminaristákat, alig túl a kamaszkoron, természetesen nagyon is érdekelték a hölgyek...

Ez az a korszak volt, amikor mindenkit megfigyeltek, de **Scheiber Sándor** elég szabadon mert beszélni, ahogy mások sohasem. Rá „vigyáztok” az Egyházügyi Hivatal, hiszen a Nyugat **Scheiber** helyzetével mérte a magyarországi vallásszabadság állapotát.

A rabbiképzőben **Kardos Péter** nem lelt barátokra, mert annyira különböző volt a hallgatók érdeklődési köre. Volt például egy **Benedek István Gábor** nevű fiú, akit a többiek **Csausznak** hívtak, ő már akkor is újságíróként készült... És bár a többiekkel nem lettek közeli barátok, valamennyi évfolyamtársáról egyenként, szeretettel megemlékezett.

Engem inkább a biológia, a termé-

kát. Sikeres volt, a hazai és a lengyel turisták is szerették humoros megjegyzéseit, amelyek gyakran a politikát is érintették, persze kellő óvatossággal, hiszen a csoportokban mindig ott volt egy megfigyelő...

Az egyházi zenét gyerekkora óta tanulta és gyakorolta. Édesanyja operaénekesnek szerette volna látni, de neki ehhez nem volt kedve. A kántori hivatás viszont közel állt hozzá, és mivel a rabbiképzőből nemsokára a rabbi-, hanem a kántornövendékek is elmentek, ezt a képzést is elvégezte, és a mai napig gyakorolja is.

Eddigi élete legnagyobb élményeként említette 1989. december 25-e éjszakáját. Akkor zajlott a romániai forradalom. A fiatal **Deutsch Tamás** kereste fel, hogy vegyen részt és mondjon beszédet a Hősök téréen az ökumenikus istentiszteleten.

IZRAELI

A lakossága meghaladta a tízmilliót, de...

Az adatok szerint Izrael lakossága 2024 végén elérte a 10.027.000 főt, noha szokatlanul sok, 82.700 izraeli költözött hivatalosan külföldre, jelentette a helyi statisztikai hivatal az év utolsó napján.

A népességből 7,7 millióan zsidók, 2,1 millióan arabok, 216 ezren pedig más származásúak. 2024-ben az előző évi 1,6 százalékos népességnövekedés



1,1 százalékra csökkent a megnövekedett kivándorlás miatt. A katonai rádió jelentése szerint az elmúlt két esztendőben a kivándorlást a háború, illetve az azt megelőző időszakban a jogrend megváltoztatását célzó törvénykezés okozta.

A harcok idején visszatért az országra 23.800 külföldön élő izraeli, és 32.800 új bevándorló érkezett. 2023-hoz képest 15 ezerrel kevesebben választották új hazájuknak Izraelt.

2024-ben 181 ezer gyermek született és 51.400 ember halt meg. (MTI)

Akár Izraelhez is csatlakoznának a szíriai drúzok

A szíriai drúz kisebbség képviselői az interneten terjesztett videóüzenetükben Izraelhez csatlakozást kérték, hogy ne kelljen az új szíriai kormány fennhatósága alatt élniük.

Az izraeli-szíriai határhoz közeli Hader nevű szíriai drúz faluban tartott gyűlésen felvett videóüzenetükben azt kérték a drúz kisebbség képviselői az izraeli hadseregtől

muknak adtak hangot, amikor értesültek erről az ügyről.

A Ynetnek nyilatkozó izraeli katonai szakember szerint „tartanak tőle, hogy fegyveres dzsihadisták érkeznek az izraeli határhoz, és ezért megnyugtatója őket a drúz kisebbség jelenléte a határ túloldalán, különösen Hadernál”.

A drúz vallási vezetést Izraelben nagyon aggasztja a határon túli drúz



Drúzok Izraelben

Fotó: Drozi Yarka / Wikimedia Commons

(IDF), hogy csatolják őket Izraelhez. „Mi a sorsunk?” – kérdezi a felvételen az egyik megszólaló, és a közönség azt válaszolja a költői kérdésre: „Izrael.”

„Hader népének nevében, ha választanunk kell, akkor a kisebbsik rosszat választjuk. A Golán-fennsík izraeli részéhez akarunk csatlakozni, hogy megőrizzük becsületünket. És ez minden környező falvat érint, mert Hader sorsa az egész régió sorsa. Azt kérjük, hogy csatlakozhassunk a Golánon élő népiünkhöz, szabadságban és méltóságban éljünk” – mondták.

Ugyanakkor a szíriai ellenzék meg nem nevezett aktivistája a Ynet című izraeli hírportállal azt közölte, hogy ez a kérés nem alapul konszenzuson, noha többfelé jelentek meg efféle felhívások. De más dél-szíriai csoportok tiltakozásuknak és aggodal-

zok sorsa, mert a dzsihadisták már sok drúz közösségben, főként Damaszkusz és Észak-Szíria területén, elkezdtek követelni a lakosságtól, hogy adják át fegyvereiket. „Ez egzisztenciális fenyegetést jelent számunkra, ezért együttműködünk az izraeli biztonsági erőkkel, hogy megvédjük a szíriai drúz kisebbséget minden veszélytől” – nyilatkozta egy izraeli drúz vallási vezető a lapnak.

Szíria és Izrael határára számos drúz családot kettészakított az 1967-es háború, mely után a Golán-fennsíkon négy drúz falu Izraelhez került, miközben rokonai Szíriában maradtak.

A drúzok még Aszad bukása előtt átvették az irányítást a szíriai központjuknak tekintett al-Sveida város felett, ahol előzőleg több százán tüntettek a főtéren. Többen meghaltak a szíriai hadsereggel kirobbant össze-

SZÍNES

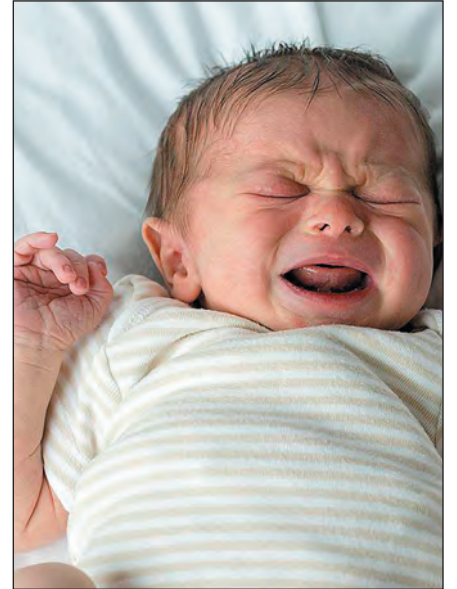


Mohamed és Abigél voltak a legnépszerűbb nevek

Az izraeli népesedési és bevándorlási hatóság közzétette a legnépszerűbb nevek éves listáját, amelyen ismét a Mohamed került az első helyre, írja a Times of Israel.

Izraelben az elmúlt év során 181 ezer gyerek született. Közülük 1740 újszülött fiú kapta a Mohamed nevet, őket követi a Joszef/Juszef (1201), az Ádám pedig szorosan végzett a harmadik helyen (1196). A Mohamed 2023-ban is a fiúnevek listájának élén állt, akkor 1777 csecsemő kapta ezt a nevet. A lányok körében a legnépszerűbb név az Avigél (Abigél) volt, amit 1156 lány kapott meg, ezt a Mirjám/Marjám (1015) és a Tamar (841) követte.

A legnépszerűbb zsidó lánynév szintén az Avigél volt 1137 névadással, majd a Tamar (833) és a Jael (714) következett. A zsidó közösségben az Ariel volt a legnépszerűbb fiúnév, idén 1013-mal. Ezt követte a Dávid (990) és a Lavi (944).



Ismét ultra-ortodoxokat kellett menteni József sírjánál

Az izraeli rendőrségnek megint ki kellett mentenie a ciszjordániai Nablusból egy engedély és katonai biztosítás nélkül József sírjához zarándokló ultraortodox zsidó csoport-



tot, miután palesztin fegyveresek lövésekkel megsebesítették autóbusszuk sofőrjét.

A breszlavi szekta 19 híve, köztük hét kiskorú utazott el bérelt autóbusszal engedély nélkül a Palesztin Hatóság (PH) közigazgatási és biztonsági felügyelete alatt álló, Ciszjordánia északi részén fekvő Nablusba, hogy meglátogassa a bibliai József hagyomány szerinti sírját. Miután odaértek a kriptához, az utasok kiszálltak, a sofőr pedig egyedül kihajtott a városból, de ezután fegyveresek rálöttek és megsebesítették. A buszvezető az izraeli hadsereg közelben posztoló katonáihoz fordult, akik elsősegélyben részesítették.

A katonák ezután erősítést kértek, és a kriptánál maradt hívek kimentésére indultak. Közben már a PH biztonsági erői körülvették és biztosították az ultraortodox csoportot, valamint értesítették az izraeli biztonságiakat. A sírhoz érkező izraeli katonák épségben kijuttatták a csoportot, majd a sofőrrel együtt a rendőrkapitányságra szállították a tagjait, ahol őrizetbe kerültek.

Nem sokkal korábban is volt egy hasonló eset, amelyben ultraortodox zsidók engedély nélkül látogattak el József sírjához, és ott rájuk lőttek palesztinok. Utána az izraeli hatóságok több embert letartóztattak a csoportból.

Az izraeli hívek évente többször is elzarándokolhatnak József sírjához a biztonsági erők felügyeletével, előzetes egyeztetéssel, de egyébként izraelieknek tilos belépni a PH ellenőrzése alatt álló városokba.

A hagyomány szerint a zsidók a bibliai József holttestét bebalzsamozták, majd az egyiptomi kivonulásnál magukkal vitték. Izrael földjén a héber nevén Schemben, latinul Nablusban temették el.

MTI

„Jó árat kaptak”, így húzta csőbe a Moszad a Hezbollahot

Tavaly szeptember 17-én a Moszad elindította a terrorrelhárítás történetének egyik legmerészebb és legkifinomultabb megátévesztését: egy személyhívókkal (csipogókkal) végrehajtott modern trójai faló hadműveletet. Az izraeli kémiszolgálat zsebben hordozható bombát kreált – és rávette a Hezbollah tag-



Lesley Stahl műsorvezető, kezében egy olyan személyhívóval, amelyet a Moszad adott el a Hezbollahnak

jait, hogy maguknál hordják ezeket az eszközöket, írta meg Avi az *ujkelet.live* hírportálon.

A CBS News 60 Minutes című műsorában két nemrég visszavonult Moszad-ügynök beszámolt a hadműveletről, amely a Hezbollah által használt kézi kommunikációs eszközök ezreit robbantotta fel, több ezer terrorista megsebesítve és meggyomorítva.

A riportban szereplő volt moszadosok személyazonosságuk elrejtése érdekében maszkban voltak, és hangjukat elváltoztatták.

Nemes Dániel: Dolgok, amikről nem fogsz olvasni a médiában...

A gázai Kamal Adwan kórházban – aminek az elfogott hamászos terrorista hadnagy igazgatóját az Amnesty nagyon szeretné, ha szabadon bocsátanák – a fegyverek és robbanóanyagok mellett arra is bizonyítékokat találtak, hogy túsokat tartottak itt fogva. Erről tudott a WHO és az ENSZ UNRWA, és majdnem biztosan a Vöröskereszt is. A vasárnap elengedett túsokat egy ideig az ENSZ egyik menekülttáborában tartották fogva. Hány ENSZ-alkalmazott jelentette ezt? Senki – olvashatjuk Nemes Dániel elemző *Facebook-posztjában*.

A WHO-t megkérdezte a Fox News, hogy elítéli-e a dolgot. A WHO nem ítélte el.

A három, múlt vasárnap elengedett túszt az idő egy részében az ENSZ UNRWA által üzemeltetett menekülttáborban (ez tényleg az, nem menekülttábor elnevezésű normál városrész) tartották fogva. Hány ENSZ-alkalmazott jelentette a terroristák jelenlétét? Hány ENSZ-alkalmazott jelentette a túsok hollétét? Ha nem az ENSZ-en belül, hiszen ott joggal tarthatnak a terrorista főnökeik bosszújától, akkor humanitáriusnak hazudott szervezeteknek, vagy bárkinek? Nulla.

Egyetlen ENSZ-alkalmazott sem jelentett senkinek semmit. Ők fedezték, bújtatták a terroristákat, és segítettek nekik tovább kínozni a túsokat. ENSZ = Hamász.

Dolgok, amikről nem fogsz olvasni a mindenkitől – Iránt kivéve – nagyon független médiában...

A szarvas szimbolikája és jelentősége a zsidó hagyományban

Van valami különleges a szarvasal való találkozásban, talán nem véletlen, hogy annyi nép szőtt legendákat köré. Az állatnak a bibliai irodalomban betöltött szimbolikus jelentőségét tükrözi, hogy a Tóra 21 alkalommal tesz említést róla.

Kecsességük, mozgékonyaságuk és a hozzájuk fűződő spirituális aszociációk miatt visszatérő motívumként szerepelnek a zsidó szövegekben, ahol különböző kontextusokban hivatkoznak rájuk, ezek közül nézünk meg néhányat az alábbiakban.

A szarvasok nagy számban fordultak elő az ókori Izraelben, ezt a tényét régészeti bizonyítékok és tórai utalások is alátámasztják. A régióban talált csontvázmaradványok három fő faj: a gímszarvas, az őz és a dámszarvas jelenlétére utalnak. Ezek a fajok azonban az idők során nagyrészt eltűntek a régióból, kisebb szarvasokat utóljára a 20. század elején láttak a Kármel-hegyen és Galileában. Ez jelentős ökológiai változást jelent, hiszen a szarvasok egykor annyira elterjedtek voltak, hogy helységnevekben is felfedezhetjük őket. Ilyen az Ajalon is, ami szarvaslegelőt jelent. A nevet Józsué könyvében olvashatjuk először, aki az amoriták legyőzése után mondott beszédében említi a települést.

A Tórában a szarvasokat kiemelten említik a kóser állatok között. A kóser vadállatoknál az első helyen szerepelnek, ami tükrözi elterjedtségüket és a vadhús megbecsülését.

Szimbolikusan a szarvasokat a kitartással, a gyorsasággal és az ellenálló képességgel társítják. Dávid király a 2Sámuel 22:34-ben és a Zsoltárok 18:33-ban a szarvas lábának metaforáját használja az Isten által neki nyújtott védelem leírására: „Olyanokká tette lábamat, mint a szarvasok lábai, és biztonságba helyezte a magaslatokra.” Ez a kép ismét megjelenik a Habakuk próféta tulajdonított szavakban: „Isten, az Úr az én erősségem; olyanakká teszi a lábamat, mint a szarvas lábait, és rátafos a magaslatokra.” (Habakuk 3:19) A költői megfogalmazás az akadályok leküzdésében és az élet kihívásaiban való eligazodásban nyújtott isteni segítség gondolatát közvetíti, olyan témákat, amelyek mélyen visszhangoznak a zsidó gondolkodásban.

A szarvasok gyorsaságát Jesája próféciája is kiemeli: „Akkor a szánta úgy ugrik, mint a szarvas” (Jesája 35:6), ahol az állat a gyógyulás, az öröm és a megváltás szimbólumává válik. Ez az ábrázolás összhangban van azzal a tágabb bibliai motívummal, amely szerint a szarvas olyan lény, amely sebezhetősége ellenére a reményt és az isteni beavatkozás ígéretét testesíti meg.

A szarvas képe a Tórán túl a zsidó imában és költészetben is megjelenik, ahol továbbra is a spirituális vágyakozást és az életerőt szimbolizálja. A szombat reggel mondandó Nismát kol cháj kezdetű imában a szarvas lábának gyorsaságát idézik meg. „Még ha a szánk oly tele lenne dallal, mint a tenger, és a nyelvünk olyan csupa örvendezés, mint a hullámok sokasága, és az ajkunk is tele lenne dicsérettel, mint az ég kiterjedése, kezünk szétárva, mint az egek keselyűje, lábaink pedig a szarvasoké – nem tudunk kellőképpen hálát adni neked, Istenünk, Urunk.”

Talán épp a látszólagos sebezhetősége teszi olyan lenyűgözővé ennek az állatnak a képét? A dávidi zsoltár megrendítően ragadja meg a szomszéd szarvas gyötrelmét (42. zsoltár): „Ahogy a szarvas vágyakozik a folyó patak után, úgy vágyakozik a lelke utánad, Istenem.” Itt a



szarvas szomjúsága a lélek mély sóvárgását szimbolizálja az isteni kapcsolat után, amely a zsidó ima egyik központi aspektusa. Az a kép, hogy a szarvas képtelen lelelőt találni, még többször visszaköszön más forrásokban is. A későbbi zsidó irodalom is továbbviszi a metaforát, jobban kihangsúlyozva Isten szerepét a túléléshez szükséges eszközök biztosításában.

A 22. zsoltárra vonatkozó egyik midrás egy szarvasról szól, amely szomjasan az agancsával a földbe ásja magát, hogy vizet találjon, ami az igazak metaforája, akik mélyen magukba és hitükbe ásnak, hogy táplálékot és isteni kapcsolatot találjanak. Ez a történet a szarvas szerepét a jámborság és a kitartás szimbólumaként szemlélteti.

Az Énekek énekében, ebben a képekben és allegóriákban gazdag szövegben a szarvas a szerelem és a szépség szimbólumaként jelenik meg. A szarvasokra és gazellákra való ismételt utalások a versben leírt szerelem finom és szenvedélyes természetét tükrözik, ahol a szarvas egyszerre képviseli a szeretett személyt és a szeretett személy által kiváltott érzelmeket. A szarvas szerepeltetése az eskütelekben, ahogyan az Énekek éneke 2:7-ben és 3:5-ben látható, még inkább kiemeli az állat megbecsült státuszát és tisztetét.

Úgy tűnik, hogy a szarvasokat a bibliai, majd a későbbi zsidó hagyományok általánosan pozitívan kezelik, azonban találunk két meglehetősen furcsa legendát, amelyek a szarvasat a Sátán mesterkedéseivel társítják. Az egyik legenda (Midrás tanchuma, Toldot 11:3) leírja, hogy Ézsau hogyan vadászott szarvasra. Valahányszor elkapott egyet, Ézsau kikötözte, biztonságos helyen hagyta, és elment másikat keresni. Valahányszor Ézsau elment, hogy folytassa a vadászatot, a Sátán eljött, és kiszabadította a szarvasot, így amikor Ézsau egy másik szarvassal visszatért, az első már elment. Ez többször megtörtént, és annyira késleltette Ézsaut, hogy Jákob megszerezte apja áldását.

Egy másik legenda leírja, hogy miközben a fiatal Dávid vadászik, a Sátán szarvasnak álcázza magát, és sikerül mélyen a filiszteusok területére csábítania Dávidot, ahol Isbi, az óriás, Góliát testvére, ellensége felismerte. Bosszút akart állni bátyján, megragadta Dávidot, és egy borsajtóba dobta, ahol a király gyötrelmes véget ért volna, ha valami csoda folytán nem nyílik meg a föld, ami lehetővé tette számára a menekülést. A helyzete azonban kétségbeesett maradt, és egy második csodára volt szükség a megmentéséhez. (Legends of the Jews 4:4, Sefaria)

Ezek a történetek kiemelik a szarvas kettős szerepét, amely egyszerre szimbolizálja az isteni segítséget és magát a próbatétel okozóját is, tük-

rözve a spirituális próbatételek összetett és sokrétű természetét a zsidó hagyományban.

Az áldásokban, amelyeket Jákob mond fiainak, Naftali törzsét „nőstény szarvashoz” hasonlítja (1Mózes 49:21), amely metafora gazdag jelentéssel bír. Ez az összehasonlítás a gyorsaságot, az ügyességet és az üzenetek hatékony átadásának képességét hangsúlyozza, olyan tulajdonságokat, amelyek az ókori világban alapvető fontosságúak voltak.

A szarvashoz való hasonlítás Naftali spirituális tulajdonságaira is utal. A rabbinikus értelmezések azt sugallják, hogy ahogyan a szarvas fürgén és elszántan fut, úgy Naftali leszármazottai is buzgón és elkötelezetten követték szellemi céljaikat. Ez a metafora kiterjed a spirituális törekvés fogalmára is, ahol a szarvas mozgása a vallásos élet ideális megközelítésének szimbólumává válik – energikus, céltudatos és rendíthetetlen.

A zsidó hagyomány szarvasábrázolása tanúskodik az állat egykori szimbolikus erejéről, amely áthatott nem csupán az ősi Izrael tájait, hanem írott és szóbeli hagyományait is.

Zucker-Kertész Lilla

Zsidóság a Fortepanon

Manapság nem nagy dolog fényképet készíteni. Az erre alkalmas okostelefon az ember zsebében leledzik, és várja, hogy jobbnál jobb felbontású képen örökítse meg a tulajdonosa által fontosnak tartott pillanatot, érdekességet. Mint tudjuk, ez nem volt mindig így, és talán bizonyos szempontból értéke-
sebb fényképek készültek a fotózás tömeges elterjedése előtti időszakban.

2010-ben két magánszemély, **Szepessy Ákos** és **Tamási Miklós**, jórészt lomtalanítás folyamán talált képekkel indította el a Fortepanon nevű online fotóarchívumot, amely azóta folyamatosan növekszik, mára több száz ezer fénykép között barangolhatunk a kanapén ülve. A honlapra csak 1900 és 1990 közötti fotók kerülhetnek fel, melyeket bárki megoszthat a Fortepanon segítségével a nagyvilággal.

Öt évvel ezelőtt írtam legutóbb a Fortepanonról, pontosabban arról, hogy a fényképarchívum oldalán milyen zsidósággal kapcsolatos képeket találunk. Az elmúlt fél évtizedben jelentősen bővült az előbb említett témával kapcsolatos fotók gyűjteménye is.

Zsidó témákra jelenleg több címke is utal. Amennyiben szimplán beírjuk, hogy zsidóság, 796 találatot jelez a rendszer, de ha a Budapest szót is mellé tesszük, 495-re szűkül a megtekinthető fényképek száma. Azonban számos egyéb módon is található zsidósággal kapcsolatos fotókat, például zsidó temető címke alatt 14 képet ad ki az oldal.

A legkézenfekvőbb kulcsszó témánk tekintetében a *zsidó*. Ezt beírva közel ezer (921) fotó jelenik meg a képernyőn. A találatokat böngészve egyből feltűnik, hogy nemcsak Magyarország területén készült képeket tartalmaz a gyűjtemény, hanem a teljesség igénye nélkül találunk Szarazevóban, Bostonban vagy akár Krakóban készült felvételeket is. A több száz kép böngészése közben még egy dolog feltűnik: nagyon sok a zsinagógát ábrázoló fotó, valamint ugyancsak jelentős számú a vészidőszak borzalmait elkapó pillanat.

A történelem sajátosságaiból adódóan érdekes megvizsgálni, milyen képekkel találkozunk a soá előtt, alatt és után. Ennek átválogatását mindenkinek szívből ajánlom. Számomra meglepő volt például a számos zsidó esküvői fotó, melyek a második világháború utáni években készültek. Továbbá az is figyelemre méltó, hogy az egyes zsinagógákban mennyire sok ember jelent meg még az átélte szörnyűségek után is.

A nemrég ünnepelt hanuka címszó alatt mindössze két fotó jelenik meg, az egyik készítését 1953-ra, míg a másikat 1955-re becsülik a Fortepanon munkatársai. A többi zsidó ünnepre egyáltalán nincs találat. Ez abból is adódhat, hogy az ünnepek nagy részén tilos fényképet készíteni.

Barangolás közben egy szomorú kifejezés, a *zsidóüldözés* is megjelent a keresésben, ebben a kategóriában 41 felvételt látható.

Tovább böngészem a *zsidó* keresőszóra kidobott találatokat, és felfedezek olyan zsinagógákat, melyek ma már nem állnak, ilyen például a dabasi. A második világháború előtt 151 zsidó élt a településen, akiknek csak töredéke tért vissza.

Az után még valami feltűnik: sok kép, mely a 30-as, 40-es években készült, színes. Természetesen látszik, hogy utólag javították fel őket. Talán ez segít az állagmegőrzésben.

Kedves olvasóm, remélem, kedvet kaptál a Fortepanon való böngészéshez és ahhoz, hogy saját képeiddel még színesebbé tudd a gyűjteményt!

Miklós Dóri



Scheiber Sándor tanít

Olaszországban a zsidók több mint kilencven százalékat érte agresszió tavaly

Az olaszországi zsidó közösség tagjainak kilencvennégy százalékát érte verbális vagy fizikai agresszió tavaly. A Hamász terrorista szervezet 2023-as támadása óta négyszáz százalékkal emelkedett az antiszemita megnyilvánulások száma az internetes felületeken – derült ki a Setteottobre nevű egyesület legfrissebb adataiból.

Olaszországban a tavalyi évben több mint 268 ezer antiszemita bejegyzés jelent meg az internetes oldalakon. Az antiszemita megnyilvánulások aránya négyszáz százalékkal nőtt, és az olasz zsidók kilencvennégy százaléka szenvedett el verbális vagy fizikai agressziót.

A Setteottobre (Október Hetedik) nevű egyesület a Hamász palesztin terrorista szervezet tavalyelőtti ugyanazon napon történt támadása után alakult meg Stefano Parisi volt politikus, közigazdász vezetésével. Tagjai között zsidó származású politikusok, újságírók, közéleti személyiségek szerepelnek. Céljuk Izrael és a nyugati demokráciák értékeinek védelme.



A szervezet az utóbbi több mint egy évben folyamatosan figyelte az olaszországi zsidóság helyzetét, az Izrael-ellenes tüntetéseken ismételt szlogeneket, a közéletben előforduló antiszemita kijelentéseket. A legfrissebb adatokat továbbították Matteo Piantadosi belügyminiszternek és Pasquale Angelosanto tábornoknak, aki tavaly januártól az antiszemita elleni küzdelem országos koordinátora. A közvélemény-kutatás eredményeit átadták Giovanna Iannantuoninának, az egyetem rektori konferenciájának elnökének és további nyolcvanöt rektornak.

A Setteottobre elemzése szerint a Hamász október 7-i támadása „újfajta agresszív antiszemitizmust ébresztett fel, amelyet a közösségi hálókon, az utcákon, az iskolákban, az egyetemeken a magukat palesztinbarátnak kikiáltó csoportok és szervezetek szítanak és lovagolnak meg”. Az adatok azt mutatják, hogy Olaszországban a zsidóellenesség az társadalom egészében erősödött, de kiemelten az oktatási intézmények falai között, és „a fiatal generációk

körében nagyon magas az antiszemitizmus mértéke”.

A Setteottobre honlapján közzét dokumentáció hangsúlyozza, hogy „az olaszországi palesztinbarát mozgalom semmilyen spontán elemet nem tartalmaz, ellenkezőleg, megalkulása óta egyértelmű propagandát folytat a Hamász mellett, amelyen keresztül terjeszteni és normalizálni akarja a nyugati országokban az iszlám terrorizmus céljait és szlogenjeit. Utóbbi részét képezi Izrael Állam bűnösként való kikiáltása, valamint elpusztításának hirdetése.”

2023 október 6-án a palesztinbarát mozgalom majdnem minden szombatn megmozdult tart az olasz városok utcáin, terein. A demonstrációkon izraeli zászlókat taposnak meg vagy égetnek el, és nagyon gyakran a tüntetések kormányellenes tiltakozásokba torkollnak.

A Setteottobre kiemelten súlyosnak értékelte a tavaly tavaszi tüntetéseket, amikor első alkalommal érte nyílt támadás a holokausztüldözöket, köztük Liliana Segre szenátort.

Az egyesület megemlítette a szilveszter éjszakáján Milánóban történteket, ahol a Dóm előtti téren ünneplő tömegben egy csoport férfi palesztin zászlókat lobogtatva Izrael-ellenes jelszavakat skandált arab nyelvű énekekkel és a Korán sorait kiabálva. Az ügyben a terrorizmusellenes nyomozóigazgatóság (Digos) vizsgálatot indított.

A Setteottobre úgy véli, „az antiszemita propaganda hatalmas gépezetét nem szabad alulbecsülni, meg kell állítani, mielőtt még késő lenne”.

Aranyvonat-menetrend 1945

A második világháború végének kaotikus időszakában Magyarországon két különböző aranyvonat is szerepet kapott, amelyek mind történelmi, mind morális értelemben eltérő jelentőséggel bírnak. Az egyik az MNB aranyvonata, amely a Magyar Nemzeti Bank nemzeti vagyonát mentette, míg a másik a nyilas kormány aranyvonata, amely zsidóktól elkobzott vagyonokat szállított. Egyiket sem a németek indították. Ezt az írást a múlt-kor.hu honlapról szemléztük.

Az MNB aranyvonata

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) aranytartáléka a második világháború végéig Magyarország nemzetgazdasági biztonságának alapját képezte. A német megszállás, a szovjet előrenyomulás és az általános háborús helyzet miatt 1944 végén az MNB vezetése úgy döntött, hogy az aranykészletet és más pénzügyi eszközöket, illetve állami tulajdonú értékeket evakuálni kell Budapestről, hogy elkerüljék azok elpusztulását vagy ellenséges kézre kerülését.

Az állami tulajdonú értéktárgyak elszállítása 1945 januárjában kezdődött, és két szakaszban zajlott le. A szállítmányok a jegybank tulajdonán kívül (29 tonna arany, továbbá valuta- és részvényállomány stb.) a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank aranykincsét, közgyűjteményi javakat (Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia értékei stb.), egyes állami kezelésű leltárállományokat (Budapest Székesfővárosi Árvaszkék, bűnügyi letétek), a két platina méteretelont, a Magyar Királyi Posta bélyeggyűjteményét, egyes közintézmények által az MNB-nek őrzésre átadott letéteket, valamint rövid időre a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket tartalmazták.

A két szerelvény célállomása az ausztriai Spital am Pyhrn volt, ahová a magyar kormány maradéka és más menekülő hivatalok is igyekeztek eljutni. A két vonat őrzésével többek között az MNB olyan dolgozói voltak megbízva, akik már a nyilas hatalomátvétel előtt is az intézményben dolgoztak – ezt azért látta szükségesnek a vezetőség, mert nem akarták, hogy az ország vagyona német vagy akár nyilas kézre kerüljön. A dolgozók viszonzásul magukkal vihették családjukat is.

A szállítmány azonban 1945 májusában az amerikai hadsereg kezébe került. Az amerikaiak biztosították az értékeket, melyek jelentős részét – komolyabb egyeztetéseket követően – a háború után visszajuttatták Magyarországnak, ahol a há-



Az MNB aranyvonatának ábrázolása a Pénzmúzeumban

ború utáni gazdasági helyreállításához használták fel.

A nyilas kormány aranyvonata

A Magyarország német megszállása után hatalomra kerülő Sztójay-kormány 1944. március végétől jogfosztó rendeleteket hozott a magyar zsidóság kárára. Az április közepén kibocsátott 1600/1944 ME sz. rendelet államilag zárta a zsidók ingó és ingatlanvagyonának túlnyomó részét. Már a nyilas hatalomátvétel előtt megszületett a döntés, hogy a mobilizálható, értékeesebb zsidó vagyontárgyakat össze kell gyűjteni és a szovjet csapatok elől nyugatra kell menekíteni.

A nyilas kormány 1944 októberében került hatalomra Szálasi Ferenc vezetésével. A zsidóktól a nyilasok szélsőséges antiszemita politikája következtében elkobzott vagyontárgyak jelentős része a kormány kezére került. Ezeket a kincseket – arany, ékszer, műtárgy, valuta – a háború

végén különvonatra tették fel, hogy külföldre menekítsék.

A fővárosban a Postatakarékpénztár Lónyay utcai árverési csarnokában raktározott zsidó vagyon felrakodása október 7-én kezdődött meg, a szerelvény végül október 14-én indult Zircre. Az eredeti tulajdonosok nagy részét ekkorra már deportálták és meggyilkolták. Ez a vonat is Ausztriába, Innichen környékére tartott, de végül Werfen közelében megállították.

Az amerikai hadsereg ezt a vonatot is lefoglalta 1945 májusában. Az elkobzott vagyontárgyak nagy részét elszállították, és sok érték került a katonákhoz, ahol kézen-közön elűnt; a vagyon másik részét az amerikai hatóságok nem adták vissza 1946-ban a magyar államnak. Volt a vagyonnak harmadik része is, amit a magyar állam visszakapott, és tett is erőfeszítéseket arra, hogy az értékeket visszaszolgáltassa az eredeti tulajdonosoknak, de ez a holokauszt után sok esetben már nem volt lehetséges.

Megrongálták a Szenes Hanna-falfestményt

Tavaly szeptember elején állított emléket a II. kerület önkormányzata

Szenes Hannának: egy őt ábrázoló hatalmas tűzfalfestményt avattak fel a Frankel Leó úton. Most ezt az alkotást próbálták vörös festékkel elcsúfítani – adott hírt a szegyeteljes eseményről **Órsi Gergely**.

Keserű érzés belegondolni a cselekedet motivációjába, ugyanis vagy egy olyan budai lány emléket akarta valaki megrongálni, aki korán felismerte a világot fenyegető veszélyeket, és bátran cselekedett, életét áldozta azért, hogy másokat menthessen, vagy egyszerű, tudatlan vandalizmus áll a falfestmény megrongálása mögött, amibe ugyanúgy keserű belegondolni – írta Facebook-oldalán a polgármester.

A kerületi vezető szerint a történetet jó eséllyel több térfelnyelő kamera is rögzítette, a rendőrség pedig már dolgozik az ügyön, így remélhetőleg megtalálják az elkövetőt, elkövetőket.

Őszintén hiszek abban, hogy Budán nincs helye a gyűlöletnek, tiszteljük múltunkat, és büszkék vagyunk hőseinkre – írta.



NAPTÁR

Január 31., péntek	Svát 2.	Gyertyagyújtás: 4.25
Február 1., szombat	Svát 3.	Szombat kimenetele: 5.33
Február 7., péntek	Svát 9.	Gyertyagyújtás: 4.36
Február 8., szombat	Svát 10.	Szombat kimenetele: 5.44

APRÓ- HIRDETÉS

Üzemorvosi, házi orvosi rendelés
Zuglóban, Vezér u. 156.
VITAPHARM. Hétfő–szerda 15–16-

ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 220-0230.

Műfogsorrögzítés minimplantátumokkal. Bp., Szt. István krt. 4. III. 1. 320-4778. www.drviragdental.hu és www.mini-implantatum.hu

Szociális alapítvány keres megbízható munkatársakat havonta összesen pár órát igénylő feladatokhoz, díjazás nélkül. 06-1-321-3497, esti órákban.

Jamie Paul: Az Új Népiirtás

Amikor Izrael hadműveleteit a Hamász elleni háborúban „népiirtás-ként” értelmezik, az nemcsak pontatlanság, hanem történelmi és hadtörténeti tudatlanság – írja Jamie Paul a Future of Jewish hírlevelében. Az írás válasza arra, hogy az Amnesty International szerint „Izrael népiirtást követett el a palesztinok ellen a gázai háborúban”. Amit egyébként a Hamász kezdett... Jamie Paul írása eredetileg az American Dreaming hírlevelében jelent meg.

Valamiféle „nyelvi hiperinflációnak” lehetünk tanúi, amikor azt látjuk, hogy Izraellel szemben a „népiirtás” sajátos fogalma szinte végtelen számú dolgot magában foglaló gyűjtőfogalomná vált, amit bárki ellen be lehet vetni olcsó politikai haszonszerzésért.

Lássuk, mit jelentett a népiirtás fogalma pillanatokkal ezelőtt: az USA szövetségi érvényű törvényének meghatározása szerint a népiirtás nem más, mint „olyan erőszakos támadás, amelynek célja egy nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport teljes vagy részleges elpusztítása”.

Habár sok jogtudós és történész vitatkozik a népiirtás pontos jelentéséről, de abban egyet lehet érteni, hogy a fogalom olyan tömeggyilkosságra utal, amelyet egy adott nép kiirtásának szándékával hajtanak végre. A kifejezést a holokauszt kapcsán alkalmazták, hogy ezt az elképzelhetetlen méretű bűncselekmény-sorozatokat megkülönböztessék más erőszakos cselekményektől.

A közösségi médiában az egyik írásra adott több mint 3500 komment alapján elmondhatjuk, hogy a fogalom új és továbbfejlesztett értelmezést nyert.

„Népiirtásnak” számítanak most már a következők:

- bármilyen civil haláleset;
- bombázás, amelynek során civilek halnak meg;
- „válogatás nélküli” bombázás (a „válogatás nélküli” kifejezés ugyancsak „nyelvi hiperinfláción” ment keresztül);
- balesetek;
- amikor egy állam katonái ereje nagyobb, mint amelyik ellen harcol;
- amikor egy gazdagabb ország bombáz egy szegényebb területet;



Illusztráció

– tízezer vagy ennél több ember halála szándéktól és kontextustól függetlenül;

- épületek lerombolása;
- az infrastruktúra tönkretétele;
- kulturálisan fontos helyszínek megsemmisítése;
- bármilyen háborús bűncselekmény;
- a nemzetközi jog bármilyen megsértése;
- „etnikai tisztogatásnak” minősül, amikor a lakosságnak el kell hagynia a lakóhelyét;
- az alapellátás akadályozása (magyarán minden katonai támadás);
- a katonai győzelem prioritása a polgári áldozatok számától függetlenül;
- a palesztin nép „konceptiójának” tagadása (amikor Palesztinát nem tekintik országnak, holott tényleg nem az);
- végül bármi, ami ellen egy amerikai katona önégétessel tiltakozik.

Azok a figyelmes olvasók, akiknek a világról alkotott ismereteik túlmutatnak az Al Jazeera infografikáin és TikTok-videókon, már észrevették, hogy az Új Népiirtás fogalma ma egyszerűen „háborút” jelent, vagyis az új „definíció” alapján minden jelenlegi és egykori háborút népiirtásnak vagy népiirtási kísérletnek lehet minősíteni.

Az 1700 és 1987 között vívott 234 háborúban mintegy 44 millió polgári áldozat vesztette életét. Csak a második világháborúban 780 ezer német civil halálát okozták a szövetséges erők, Kelet-Európában pedig további 2,3 millió polgári áldozat halt meg a szovjet támadások során.

Házak, gyárak, üzemek, az infrastruktúra és a kulturális központok megsemmisülése a mindenkori háború szokásos velejárója, minden háborúban halnak meg civilek, köztük nők és gyerekek. Ez tény.

Ettől a háború még nem lesz jó dolog, de nem is népiirtás – mert ha a fentiek népiirtásnak minősülnek, akkor minden egyes háborút népiirtás, azaz eljuttunk oda, hogy a népiirtás fogalma már nem jelent semmit.

Programajánlat

Február

Spinoza Színház
(1074 Budapest, Dob u. 15.)

Február 2. (vasárnap) 15 (!) óra: A zsidó kutyá – monodráma

Február 6. (csütörtök) 19 óra: Én, Zsa Zsa – monodráma

Február 13. (csütörtök) 19 óra: Keskeny út a boldogság felé – film

Február 16. (vasárnap) 15 (!) óra: A Latabárné fia – monodráma

Február 19. (szerda) 19 óra: Albina – A nő a Nobel-díj mögött

Február 22. (szombat) 19 óra: Én, Zsa Zsa – monodráma

Február 25. (kedd) 19 óra: Gábor György: Talmud, Tóra... – előadás

Generációk Klubja

(1067 Bp., Hunyadi tér 3., félémelet)

A programok 15 órakor kezdődnek.

Február 3.: Szunyogh Szabolcs lesz a vendégin.

Február 10.: Beszélgetés Fleischmann Izrael Egy fény a szorongatásban című kötetének szerkesztőjével, Villányi Benjammal.

Február 17.: Lamm Dávid (Bécs) dzsesszgitárművész látogat hozzánk.

Február 24.: A zongoránál a bázongoristák doyenje, Fűzy Gábor!

Budai Mieve Klub

(II. Frankel Leó út 49.)

Február 2. (vasárnap) 19.00: Járai Máté színész és Járai Kira színésznő rendező a vendégek. Beszélgetőtársuk Bóta Gábor újságíró.

Február 15. (szombat) 19.00: Csujja Imre, az Örkény Színház színésze a vendég. Beszélgetőtársuk Bóta Gábor újságíró.

Állandó program: csütörtökönként 18.00 óráról Frankel Baráti Kör. Csevegés, társasjáték, kártya, sakk.

ÚJ ÉLET

Kiadó: Magyarországi Zsidó

Hitközségek Szövetsége

(székhelye: 1075 Budapest, Síp utca 12.)

Kiadásért felelős személy: dr. Kunos Péter

Szerkesztésért felelős személy:

Kardos Péter

1075 Budapest, Síp u. 12.

Tel: lefon/fax: +36-1-413-5537,

+36-1-322-2829

E-mail: ujelet@mazsihisz.hu

Főszerkesztő: Kardos Péter

Olvasószerkesztő: Gábor Zsuzsa

Előfizetési díjak:

Belföldön: 1 évre 9600 Ft

Külföldre 13.600 Ft/év

USA és Izrael: 15.000 Ft/év

Az összeg valutában is befizethető

az aktuális árfolyamon.

OTP bankszámlaszám:

11707024-22118480

OTP SWIFT kód:

(BIC) OTPVHUHB

IBAN:

HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000

Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap

Üzletág, előfizethető a kiadónál.

Postacsek: 11707024-22118480

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk

intézkése a 06-(1)-767-8262-es számon.

Szedés, tördelés:

WolfPress Nyomdaipari Kft.

Nyomdai munkák:

PrimeRate Zrt.

ISSN 0133-1353

KÖBÁNYAI JÁNOS

Ünnep helyetti ünnepek

A háborúból való kilábalhatatlanság lever, elcsigáz. Ezért e napló-hullámzás nem először nyekken hallgatásba. A hírek sodrásának követése lankad, monotoníába fül. Ugyanakkor nem is éreszt. A reménytelenség hínárja depresszióssá fojtja az életet, ama „mindennapit” (Heller Ágnes). Itt is, ott is. S mindezt hatványozza a nekrológ-alanyok szinte sorozatszertű távozása – bizony nem a nagy öregeké, hanem a nemzedékek tagjaié. (Amely maga is kezd, ha nem is naggyá, de öreggő válni.)

Mi rázhat fel, húzhat ki e hangulat-mocsárból, amelyet a dátumváltozás – 2024-ből 2025-re – fordulója (ünnepe?) még csak rutin jókedvre sem fakaszthatott.

Igen! Az *all after all* talpon és maguknál maradtak példa-tartása. Egy-egy gondosan felépített élet(mű) szilárd talpazata. Azoké, akik már kora ifjúkoruktól kezdve arra gyúrtak, hogy legyőzzék a körülmények – s nemkülönben ama környüállások – *so called* „erősebb kutya...” törvényeit és elvárásait.

Ilyen emberek társaságát kerestem az évek fordulóján, amelyet továbbra sem ígérnek semmi jó meg- és kiváltást. Azonban a személyes – nem online-zoom – érintkezés ha csak órákra is, de képes felidézni egy teljesebb élet ígértét. (Földjét.)

Gergely Ágnes már elhagyta a 90.-et (ebben a korban le lehet írni), s szerencsére nem követi megérzését vagy döntését: – „*Kedves János, köszönöm leveled. A Vigiliában megjelent Judit című vers után azt hiszem, nem írok több verset. Most legálábbis úgy érzem. Majd, talán, az idő... Szeretettel Ágnes, 2022. április 8.*” –, hogy nem ír már több verset. Épp ellenkezőleg: ha lassan is, de újra születnek költeményei, amelyeknek az a sajátosságuk, hogy az eltelt idő több dimenzióját homogenizálják új minőségűvé. A korokat, amelyeket átéltem adatott – ő az utolsó élő költőnk, akinek eredendő élménye a magyar holokauszt –, valamint a biológiai életkorát, amely a lényegét más dimenziókból megragadó távlatokat nyújt számára. Az *Elet és Irodalom* karácsonyi számában megjelent *Zelk Zoltán sirálya* című verse egy nagyregény anyagát képes sűrítetni gránitkeménységű vers-alkotássá.

Ágnessel hagyomány, hogy az egyik hanukagyertyát vele gyújtjuk feleségem társaságában, akivel angolul beszélük meg a világot, benne Izrael, s nemkülönben a bejglük állapotát. Hál’ istennek erre most is sor kerülhetett, s ha együtt gyújthatunk az új évben is, akkor van, nem remény, hanem cél nekemenni a baljósan kezdődő 2025-nek.

Már ebben az évben látogattuk meg Beer Miklós barátunkat. Nagyképűnek hangzik e kijelentés, elismerem. De igaz. Ezért is ritka, vigasztaló kitüntetés ez a státus. Nagy-börzsönyben ismerkedtünk meg vele, a vendéglőben, ahová híveivel húzódtunk be ebédelni, hozzáléptem és nagy merészen bemutatkoztam, és elmondtam, hogy az ún. „rabszolgatörvény” elleni tüntetésen elmondott üzenete mennyire a szívemig hatott. Azóta vagy a nagymarosi piacon, vagy a néhány utcával följebb található lakásában találkozunk, beszélgetünk – és a piacon áruló híve révén mindig elküldöm neki a *Múlt és Jövő* legfrissebb számát. Érdeklő a zsidók sorsa és a magyar holokausztért érzett felelősség problémája. Szentföldi utazását élete nagy élményének



Gyertyagyújtás Gergely Ágnessel

tartja. Egy szombaton a piacon áruló híve biztatott, hogy menjünk föl a püspök úrhoz, mert árulja a dolgait. Elmúltán 80 éves, arra gondolt, hogy minek (és hová?) vigye magával világi értékeit, még ha hozzá is nőttek. Adjanak érte bármilyen összeget egy perselybe: vigyék! S a persely tartalmát a szegényeknek adja. A történet annyira megalapozta jezsuiták és a városban valaha szintén élt és tanított, sőt: keresztre is feszített egy ilyen gondolkodású, követőkre találó ember –, hogy kérdésekkel ostromolja a helyes élet céljait felől, amelyet a nyelvi nehézségek ellenére nálamnál jobban megért, mert Miklós

lényéből sugárzik ez a felfogás. Most is fiatalos egészségben találunk, elmesélte karácsonyi zsúfolt programját, az istentiszteleteket ifjúsága színterén, Zebegényben s itt, a házához és a Dunához közeli nagymarosi templomban. Én a *Temesvári zsidósága* című könyvünkkel ajándékoztam meg – édesapja, aki oly tragikusan félárán hagyta, odaváló –, ő pedig új beszélgetőkönyvvel minket. (László Ágnes: *Beer Miklós, egy hiteles ember*, Joshua Kiadó, 2024.) Társalgásunk témája persze az izraeli háború, a zsidó nép ebből adódó sorsválasztásai körül forgott, amit szomjasan és szolidárisan hallgatott eredeti forrásból. S nemkülönben a háborúk magyarországi begyűrűződései. Miklós – mindennapi teendőire rátérve – ezúttal cigányokat fel- és kiemelő programjába avatott be bennünket, melyet nőgrádi falvakban végez, ahova kéthetente ellátogat előadni, a gyerekekkel játszani s adományokat átadni. Megbeszéljük, hogy pészah-húsvét idején – ekkor van feleségemnek legközelebb szabadsága – újra találkozunk, s akkor mi is szervezzük ruha- és adománygyűjtést „a köreinkben”.

Ez is egy cél, egy mozzanat – leginkább a józú találkozás ígérete –, amely ha nem is húz ki teljesen a szorongásos évekzedeti környüállásokból, de olyan sugárral vesz körbe, amely valamelyest kidöccent a veremből, amelybe a 21. század első negyede mindannyiunkat belelökött.

A Löcho dajdi egyik dallamszerzője is fellépett Zuglóban

Egy igazán fergeteges és jó hangulatú telt házas koncertet adott a zuglói hitközségben az Ávinu Trió együttes, amelynek tagjai **Asztalos Rita** zongoraművész, **Schum József** klarinétművész, **Horváth József** hegedűművész és az együttes frontembere és egyúttal létrehozója, **Rosenfeld Dániel Imre** kántorművész.

A dalok egyedülálló módon ötvözik a komoly- és könnyűzenét a hagyományos zsidó liturgikus dallamokkal, a magyar zsidó népdalokkal, különleges hangszerezéssel.

A másfél órás előadás címe *A túlélés dallamai* volt, ugyanis ezzel az emlékkoncerttel tisztelgett az együttes és a lelkes közönség a Holokauszt 80. Emlékév előtt.

Rosenfeld Dániel kántor úr, aki tagja és rendszeres szereplője a European Cantors Convention nemzetközi szintű szervezetnek, nemrégiben első helyezést ért el a Bach Nemzetközi Zenei Versenyen (Bach International Music Competition UK) *saját kompozíciói* kategóriában. A díjnyertes dal a péntek esti liturgiából jól ismert Löcho dajdi kezdeti imaszövegre komponált saját dallam és harmónia volt, ami a zuglói koncerten szintén hallható volt. Az együttesről és a díjnyertes dalról bővebb leírás a Facebook-oldalon tekinthető meg.

Köszönet a szervezőknek, elsősorban **Forgó Erika** irodavezető asszonynak, **Róna Iván** elnök úrnak, **Miskolczi Péternek** a hangosításért, és mindenkinek, aki az előkészítésben részt vett, illetve a hálás közönségnek. Nagy skajach nekik!

Felkérésekkel kapcsolatban kérjük, írjanak a komplexmueszet@gmail.com e-mail-címre!

MEGHÍVÓ

A nagy múltú és jelenleg is aktív Nagy Fuvaros utcai zsinagógában ad koncertet az Ávinu Trió együttes a felszabadulás 80. évfordulója alkalmából.

A kántori énekhang és a hangszerek ötvözik a könnyű- és a komolyzenét a hagyományos zsidó liturgikus dallamokkal, a magyar-zsidó-izraeli népdalokkal, örökzöldekkel is több nyelven, egyedi előadásmódban.

Helyszín: 1084 Budapest, Nagy Fuvaros utca 4.

Időpont: 2025. február 16. 17:30

Előtte 17 órától délutáni és esti imádkozás lesz.

Az esemény INGYENES, DE REGISZTRÁCIÓ AJÁNLOTT: komplexmueszet@gmail.com

Presser Gábor, Seress Rezső és Beamter Bubi

Ebben a házban szinte minden lakásra jut egy híres lakó

A Dob utca 46/B egyáltalán nem csúnya épület, de nem emelkedik ki nagyon a környezetéből. A belbecs azonban übereli a külszínt, ugyanis itt szinte minden lakásra jutott egy híres lakó. Itt élt Seress Rezső és Presser Gábor, Beamter Bubi jazzdobos, Ingo Glass szobrászművész, Orosz János zongorista és táncdalénekesnő felesége, Vadas Zsuzsa, Tóth János operatőr és Árvai Ágnes színésznő, és Szotyori László festőművész is sokáig a lakóközösséget erősítette.

Az épület helyén a 19. században klasszicista ház állt, amelyet Clark Ádám építész apósa, Áldásy Antal, a város rendőrkapitánya számára tervezett. A század első felében azonban elkészült Erzsébetváros nagyszabású rendezési terve, sugárút épült volna a Madách tértől a Klauzál téren át. A projekt végül a második világháború miatt nem valósult meg, a Clark-féle klasszicista épület viszont a tervezett sugárút nyomvonalába esett, így 1936-ban lebontották.

Helyére 1939-ben dr. Kovács Ferenc nőgyógyász megrendelésére Antal Dezső tervezett bérházat. Az épület a tervezett sugárút vonalához igazodik, így egy kicsit szellősebb a környezete, egy nagyobb tér található előtte. A ház megszokott modern arányával kifejezetten kellemes hatást kelt. Összesen hat emelet magas; két szoba, hall, cselédszobák lakásainak nemcsak a Dob utca, hanem a picike hátsó kert felé is vannak erkélyei. A külső homlokzaton domborművek láthatók: Család, Munkások és Fortuna/Bőség, ezek a három emelet között kétszer ismétlődnek. A külszínnel azonban lényegesen érdekesebb a belbecs, valószínűleg itt a legmagasabb a hírességek száma.

Bár Budapest turisztikai szempontból egyik legkeresettebb részéről beszélünk, ahol egymást érik a szórakozóhelyek, Erzsébetvárosnak van egy ismeretlenebb arca is. A múlt század közepén még egészen más képet mutatott a környék, az utcákon, a tereken gyerekek játszottak, az alsorosokban mesterek



Fotó: Major Kata – We Love Budapest

készítették portékáikat, a színházak, a szórakozóhelyek és a belváros közelsége miatt pedig sok művész, híresség lakott errefelé, ahol mindenki ismert mindenkit.

Ennek a világnak egyik utolsó örököse a Dob utca 46/B-ben élő lakóközösség, amely mellett, hogy kifejezetten igényesen tartja rendben a közvetlen környezetét, akkor sem rest, ha például az egyik ismert lakó, Seress Rezső emléktáblájára kell összedobni a pénzt. A ház történetével egyébként N. Kósa Judit újságíró, helytörténész foglalkozott részletesebben, mi pedig az egyik legrégebbi lakó, az 1969 óta a házban élő Szathmáry Lajosné Mária segítségével jártuk végig az épületet.

A hely, ahol Presser Gábor hallgatta, ahogy Seress Rezső a Szomorú vasárnapot hallgatja

Marika néni egyébként éppen abban a lakásban él, ahol 1968-as haláláig Seress Rezső is lakott. A *Szomorú vasárnap* szerzője a ház második emeleti erkélyéről ugrott ki, de nem halt meg, kórházba szállították, ahol újra öngyilkos lett.

Seress Rezső életének jelentős részét a Dob utcai házban töltötte el, egykori lakásában halála után sokáig megvolt még a zongorája, néhány általa használt lámpát pedig még most is láthatunk. A mostani tulajdonos, Marika néni gyűjti a zeneszerzőhöz kapcsolódó fényképeket, 2016-ban emléknapot is szervezett a tiszteletére, egy megemlékezés pedig most is tervben van.

Seress Rezsőt Amerikában a jogdíjából származó jelentős vagyon várta, ám a második világháború utáni Magyarországon nem juthatott hozzá, az 56-os forradalom idején pedig úgy döntött, az országban marad. Dalai feketelistára kerültek, később pedig egyszerűen kimentek a divatból, így fokozatosan elszegényedett, hangulata is elborult.

Nagyjából ebben az időszakban érkezett meg a házba Presser Gábor, aki éppen a Seress alatti lakásban töltötte gyerekkorát. Egy korábbi tévéműsorban meg is emlékezett a borús hangulatú dal és a zeneszerző nyújtotta „inspirációról”: *Földrőlünk a Seress mindennap kettőkor menetrendszerűen elkezdte hallgatni a Szomorú vasárnap felvételeit, és hát ugye választottam, hogy vagy őt hallgatom, vagy gyakorlatok. Ennek a meghatározó élménynek egyébként Presser Gábor később dalt is szentelt (Parti Nagy Lajos írta a szövegét).*

Híres szomszédok

Bár a két zenész kétségtelenül a ház történetének legizgalmasabb része, a többi korábbi és jelenlegi lakó között is szép számmal találunk izgalmas arcokat. A házban lakott Orosz János bázongorista és felesége, Vadas Zsuzsa táncdalénekesnő, akik össze is jártak Seressékkal. Szintén emléktábla jelzi, hogy az ismert jazzdobos, Beamter Jenő „Bubi” is ebben a házban élt.

De ne csak a zenészekről emlékezzünk meg az ismert lakók között: itt élt Tóth János Kossuth-díjas és a Magyar Mozgóképek Mestere címmel kitüntetett operatőr (többek között a *Szerelm* és a *Macskajáték* című filmek operatőre), illetve Ingo Glass szobrászművész is, továbbá Szotyori László festőművész is sokáig a ház lakója volt. A sokszínű társaságba jól illeszkedett Marika néni egykori párja, Csák Hugó táncos-komikus, színész is, aki jó barátja volt Seressnek.

Az egyedülállóan színes közösség, ahol érdemes lett volna egy közgyűlésre már csak a társaság miatt is beülni, nemcsak nekünk szűrt szemet: a ház melletti tűzfalfestmény is megőröki a környéket. A képen Marika néni alakja jelenik meg viráglócsolás közben. Nemcsak szerethető köztéri alkotás, de szuper emléke is az egyik legszínesebb erzsébetvárosi lakóközösségnek.

További érdekes, fővárosfókuszú történetekért, írásokért keresse fel a welovebudapest.com oldalt!

Nagy Zsófia – We Love Budapest

Bölcs nagyim szerint, fiatalon az élvezet hiánya fájdalom, öregeknél a fájdalom hiánya élvezet. 😊